

คัมภีร์สมันตกุฎวณิชนา:
วิเคราะห์ประเด็นเกี่ยวกับ
คติความเชื่อของศรีลังกา

Samantakūṭavaṇṇanā:
Analysis an Issue on Sri Lankan's Cult

พระมหาพจน์ สุวโจ* และพระมหาถนอม อานนุโท**

Phramaha Phocana SUVACO and Phramaha Thanorm ARNANDO

*** อาจารย์ประจำมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์

Lecturer, Mahachulalongkomrajavidyalaya University,

Buriram Buddhist College, Thailand

ตอบรับบทความ (Received) : 8 ก.ค. 2564

รับบทความตีพิมพ์ (Accepted) : 18 ธ.ค. 2564

เริ่มแก้ไขบทความ (Revised) : 26 ต.ค. 2564

เผยแพร่ออนไลน์ (Available Online) : 31 ม.ค. 2565

คัมภีร์สมันตภูมิกถา: วิเคราะห์ประเด็นเกี่ยวกับคติความเชื่อของศรีลังกา

พระมหาพจน์ สุวโจ
และพระมหาถนอม อานนุโท

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสารัตถะของคัมภีร์สมันตภูมิกถา และวิเคราะห์ประเด็นเกี่ยวกับคติความเชื่อของศรีลังกาสมัยแต่งคัมภีร์สมันตภูมิกถา ผลการศึกษาพบว่าเนื้อหาของคัมภีร์สมันตภูมิกถาเน้นกล่าวถึงพุทธจริยาวัตร นับตั้งแต่สมัยตรัสรู้จนตรัสมาสัมโพธิญาณจนถึงเสด็จเกาะลังกา นอกจากนี้ คัมภีร์ยังเสริมด้วยเรื่องราวของเทพสมณะในฐานะผู้อารักขาภูเขาสมันตภูมิกถา เหตุการณ์พระพุทธรูปทรงประทับรอยพระพุทธรูปบาทบนยอดเขาสมันตภูมิกถา คติความเชื่อเกี่ยวกับบุญสถานศักดิ์สิทธิ์รอบเกาะลังกาในฐานะเป็นตัวแทนของพระพุทธเจ้า และคติความเชื่อเกี่ยวกับเทพเจ้าอินดู ซึ่งเป็นที่รู้จักแพร่หลายสมัยนั้น กล่าวคือเทพอุบลวัณ (ภายหลังเรียกว่าเทพวิษณุ) พระเวทเทพระผู้แต่งคัมภีร์สมันตภูมิกถา ในฐานะพระสงฆ์นักปราชญ์ได้เห็นความมากอิทธิพลของเทพวิษณุ และเกรงว่าหากคติความเชื่อเช่นนี้แทรกซึมเข้าสู่พิธีกรรมของชาวพุทธ ย่อมจะเป็น

เรื่องยากต่อการแก้ไข จึงแต่งคัมภีร์สมันตภูมิกถาเพื่อยกย่องรอย
พระพุทธรูปที่บทยอดเขาสมันตภูมิกถาในฐานะบุญสถานศักดิ์สิทธิ์ของชาว
ศรีลังกา และสรรเสริญเทพสุমনะในฐานะผู้อารักขารอยพระพุทธรูป

คำสำคัญ : สมันตภูมิกถา ศรีลังกา คติความเชื่อ

Samantakūṭavaṇṇanā: **Analysis an Issue on Sri Lankan's Cult**

Phramaha Phocana SUVACO
and Phramaha Thanorm ARNANDO

Abstract

The objectives of this academic article are to study the essence of *Samantakūṭavaṇṇanā* and to analyze the issue of the cult of Sri Lankan people. The results of the study show that this work focuses on the Buddha's activity, from the time of his enlightenment until he comes to the island of Lanka. Moreover, this work also adds to the story of God Sumana as the custodian of the Samantakūṭa Mountain, the event of enshrining the Buddha's footprint, the cult of sacred sites around the island as a representative of the Buddha, and the cult of Hindu gods. Such a Hindu god who is very famous names Upunval (sometime later called Visnu). Vedeha, the author of *Samantakūṭavaṇṇanā*, considers the influence of God Visnu. He fears if this cult infiltrates into Buddhist's ritual, it will

be difficult to solve. Therefore, he decides to write this work for eulogizing the Buddha's footprint on the Samantakūṭa Mountain as a sacred site of Sri Lanka and extolls God Sumana as the custodian of the Buddha's footprint.

Keywords : *Samantakūṭavaṇṇā*, Sri Lanka, Cult

1. บทนำ

คัมภีร์สมันตกุฎวัดณณา เป็นคัมภีร์ภาษาบาลีมีเนื้อหากล่าวถึงประวัติความเป็นมาของรอยพระพุทธรูปบาทเหนือยอดเขาสมันตกุฎ (ปัจจุบันเรียกว่าศรีปาทะ) ซึ่งขุนเขาแห่งนี้เชื่อกันว่าเป็นที่ประดิษฐานรอยพระพุทธรูปบาทของพระพุทธเจ้า ดังปรากฏเห็นหลักฐานในคัมภีร์อรรถกถาอังคุตตรนิกายชื่อว่ามโนรทปุรณี ซึ่งระบุไว้ว่า “ทมิฬชื่อว่าทิมชยันตะระลึกได้ตามธรรมดาของตน จึงทมิฬนั้นเอาผ้าแดงบูชาอากาศเจดีย์ที่สมุณคีรีวิหาร”¹ สมุณคีรีวิหารในที่นี้หมายถึงสมุณกุฎหรือสมันตกุฎ อันเป็นสถานที่อยู่ของเทพสมณะ (บางที่เรียกว่าเทพสมันต์) ผู้ทำหน้าที่อารักขาคัมภีร์ของรอยพระพุทธรูปบาท ส่วนทมิฬนามว่าทิมชยันตะนั้นปรากฏเห็นในคัมภีร์มหาวงศ์ในฐานะนักรบเอกคนหนึ่งของพระเจ้าเอฬาระ (พ.ศ. 338-342)² สำหรับอากาศเจดีย์หรือเจดีย์บนยอดเขานั้น สันนิษฐานว่าน่าจะมีลักษณะเป็นอาคารซึ่งสร้างครอบรอยพระพุทธรูปบาทเอาไว้ จากหลักฐานตรงนี้เชื่อได้ว่าประเพณีการสักการบูชารอยพระพุทธรูปบาท น่าจะเป็นที่รู้จักแพร่หลายของชาวลังกาตั้งแต่สมัยนั้นเป็นต้นมา³ ด้วยเหตุดังกล่าว พระเวทเทเถระในฐานะพระสงฆ์นักปราชญ์จึงแต่งคัมภีร์เล่มนี้ขึ้น นับว่าต้องการสรรเสริญจริยาวัตร

¹ พระพุทธโฆสเถระ, *อรรถกถาภาษาไทย พระสุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ทุกจตุกกนิบาต มโนรทปุรณี ภาค 2* ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2553), 178.

² พระมหานามเถระและคณะบัณฑิต, *คัมภีร์มหาวงศ์ ภาค 1* แปลโดยสุเทพ พรหมเลิศ (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2553), 231.

³ ลังกากุมาร, *เล่าเรื่องเมือง (ศรี) ลังกา: รวบรวมบทความวิชาการในวาระครบรอบหนึ่งทศวรรษ* (นครปฐม: สาละพิมพ์การ, 2560), 324.

อันดิงามขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า และพรรณนาความ
อัศจรรย์ของรอยพระพุทธรูป เพื่อสร้างกุศลศรัทธาแก่ชาวพุทธลังกา
ทุกรูปนาม

ประเด็นที่น่าสนใจคือ แม้เนื้อหาคัมภีร์สมันตกุฎวณณา จะเน้น
พรรณนาจริยาวัตรของพระพุทธรูป หรือกล่าวถึงขุนเขาสมันตกุฎใน
ฐานะเป็นบุญสถานศักดิ์สิทธิ์ เพราะเป็นสถานสถิตรอยพระพุทธรูป
หรือสรรเสริญความสำคัญของเทพสุমনะในฐานะผู้อารักขาคัมภีร์
รอยพระพุทธรูปนับแต่บรรพกาล หรืออธิบายความงดงามอลังการ
ของธรรมชาติรอบบริเวณสมันตกุฎ หรือว่าพยายามชี้บอกเรื่องราวของ
เทพเจ้าอินทนน้อยใหญ่ ผู้พากันเดินทางเข้าเฝ้าถวายสักการะแด่รอย
พระพุทธรูป แต่หากศึกษาวิเคราะห์เชิงลึกด้านบริบททางศาสนาสมัยนั้น
กลับมีประเด็นให้ชวนตีความหลายด้าน โดยเฉพาะบริบทเกี่ยวกับคติ
ความเชื่อของผู้คนสมัยแต่งคัมภีร์สมันตกุฎวณณา จึงเห็นว่าหากมีการ
วิเคราะห์ประเด็นเกี่ยวกับคติความเชื่อ น่าจะสามารถตอบคำถามได้ว่า
จุดประสงค์แท้จริงของการแต่งคัมภีร์สมันตกุฎวณณาคืออะไร ? เป็นผล
มาจากบริบททางการเมืองหรือไม่ ? หรือว่าเจตนาแท้จริงของการแต่ง
คัมภีร์เป็นการผลิตซ้ำทางความเชื่อของชาวพุทธศรีลังกา ?

2. ศึกษาสาระสำคัญของคัมภีร์สมันตกุฎวณณา

คัมภีร์สมันตกุฎวณณาแต่งโดยพระเวทเทเถระ หลักฐานดังกล่าว
ปรากฏเห็นในนิคมคาถาของคัมภีร์เล่มนี้ ซึ่งพรรณนาว่าพระเวทเทเถระ
เป็นพระสงฆ์สังกัดสำนักอรัญวาสี เบื้องต้นได้แต่งคัมภีร์ภาษาสิงหล
เล่มหนึ่งชื่อว่าสีหพัทท์ลักษณะ ต่อมาได้แต่งคัมภีร์อีกเล่มหนึ่ง

เป็นภาษาบาลีชื่อว่าสมันตกุฎวณณนา ตามคำอาราธนานิมนต์ของ พระราหุลเถระ หลักฐานยังเสริมอีกว่าพระเวเทหเถระนั้นเป็นศิษย์ของ พระอริยญูรัตนานันทมหาเถระ ซึ่งพระเถระรูปนี้เป็นพระสงฆ์ทรง ปรชาญ์ ชื่อเสียงของท่านโด่งดังไปไกลเสมือนหนึ่งดวงอาทิตย์โชติช่วง ชัชวาลเหนือท้องนภากาศ⁴ จะเห็นได้ว่าพระเวเทหเถระผู้แต่งคัมภีร์ สมันตกุฎวณณนานั้น เป็นพระสงฆ์สังกัดอริยวาสนิกาย และเป็นศิษย์ ของพระอริยญูรัตนานันทเถระ เนื่องจากเป็นผู้เชี่ยวชาญด้านภาษา บาลี อีกทั้งแตกฉานในคัมภีร์พระพุทธศาสนา จึงแต่งคัมภีร์เล่มนี้ขึ้น ด้วยความสามารถแห่งตน โดยผู้ทำหน้าที่ตรวจทานคือพระราหุลเถระ หลักฐานยืนยันตัวตนพระเวเทหเถระในฐานะผู้แต่งคัมภีร์เล่มนี้ อีกแห่งหนึ่ง พบเห็นในนิคมคาถาของคัมภีร์รสวาหินี ซึ่งเป็นผลงานอีก เล่มหนึ่งของท่าน ดังความว่า

พระมหาเถระชื่อกาลิงคะ เป็นอุปัชฌาย์ของท่านผู้ใด
ผู้นั้นชื่อพระมหาเถระมงคล เป็นพระภิกษุผู้เป็นพระอธิการ
(สมภาร) ในชั้นทสี่มา (เขตแดนอันกำหนดไว้แล้ว) ท่าน
เป็นอาจารย์ผู้เชี่ยวชาญในสรรพศาสตร์ของท่านผู้ใด ท่าน
เป็นพระมหาเถระยินดีอยู่แต่ในราวป่า เป็นผู้นำมาซึ่งคุณ
อันมาก ท่านบรรลุถึงฝั่งสมุทรคือศาสตร์ มาถึงความ เป็น
ครูของท่านผู้ใด ท่านผู้ใดที่ชื่อว่าเป็นธงชัยอันเอกในสี่หล
ท่านผู้ใดได้ทำคัมภีร์สัททลักษณะสี่หลโดยภาษาสิงหล และ
ท่านผู้ใดคือพระเวเทหเถระ ผู้ทำปกรณ์รสวาหินี⁵

⁴ Vedeha Thera, *Samantakūṭavaṇṇanā*, ed. C.E. Godakumbura (Oxford: The Pali Text Society, 1955), 798-802.

⁵ พระเวเทหเถระ, *รสวาหินี*, แปลโดย แสง มนวิฑูร (พระนคร: โรงพิมพ์

ข้อมูลเบื้องต้นชี้ให้เห็นว่าพระเวเทหเถระนั้น มีพระอุปัชฌาย์ ผู้ให้การอุปสมบทชื่อว่ากาลิงคมหาเถระ มีอาจารย์ผู้ฝึกฝนอาจารย์ นามว่าพระมังคลมหาเถระ และมีครูผู้สอนสังคาสตร์และศิลป์นามว่า อานันทมหาเถระ นอกจากนี้ พระเวเทหเถระยังได้นิพนธ์คัมภีร์ 3 เล่ม ได้แก่ คัมภีร์สีหลัททลักษณะ คัมภีร์สมันตภูฏวณฺณนา และคัมภีร์ รสวาหินี

ประเด็นเกี่ยวกับสำนักซึ่งเป็นที่พำนักพักอาศัยของพระเวเทหเถระนั้น โคทกัมบุระ (C.E. Godakumbura) และเปรมกุมมาร เดอ ซิลวา (D.A. Premakumara De Silva) ได้แสดงความเห็นว่า พระเถระพักอยู่ อาศัยบริเวณใกล้ภูเขาสมันตภูฏ ซึ่งเรียกว่าปฏุกัตตเสละ (บางที่เรียกว่า ปลากัตตคะละ) เห็นได้จากท่านสามารถพรรณนาความงดงามของสมันตภูฏได้อย่างละเอียด⁶ ด้านโสมปาละ ชัยวรรธนะ (Somapala Jayawardhana) เห็นว่าสำนักของพระเวเทหเถระคือ อุทุมพรคิริ (บางแห่งเรียกว่าทิมบุลาคะละ) เนื่องจากสำนักแห่งนี้มีสมภารเจ้าอาวาสชื่อว่าพระวรวรตนาอานันทเถระ พระเถระรูปนี้แลเป็นอาจารย์ของพระเวเทหเถระ นอกจากนี้ พระเถระยังมีศิษย์นักปราชญ์ร่วมอาจารย์เดียวกันอีก 2 ท่าน คือ พระโคตมเถระและพระพุทธรูปิยเถระ⁷ ผู้เขียนเห็นว่าทัศนะของโสมปาละ ชัยวรรธนะมีความสมเหตุสมผลมากกว่า เพราะหลักฐานระบุว่าสำนักอุทุมพรคิรินั้นเป็นวัดป่าอรัญวาสี มีพระสงฆ์นักปราชญ์

คฺรุสฺสา, 2513), 798-799.

⁶ Vedeha Thera, *Samantakūṭavaṇṇanā*, preface, xi. ; D.A. Premakumara De Silva, "Sri Pada: Diversity and Exclusion in a Sacred Site in Sri Lanka," (PhD Diss., University of Edinburgh, 2005), 46.

⁷ Somapala Jayawardhana, *Handbook of Pali Literature* (Colombo: Karunaratne and Sons, 1994), 10.

แต่งตำราเป็นจำนวนมาก ส่วนสำนักปฎุภัตตเสละนั้นเป็นที่อยู่ของ พระสงฆ์สายธรรมกิริตติวงศ์ เนื่องจากพระเถระผู้เป็นสมภารเจ้าอาวาส แห่งนี้มีนามว่าพระธรรมกิตติเถระ⁸ และศิษย์ผู้สืบต่อจากพระธรรมกิตติเถระล้วนใช้นามว่าธรรมกิตติเรื่อยมา⁹ ด้วยเหตุนี้ หากพระเวทเทเถระ พำนักอยู่ในสำนักปฎุภัตตเสละจริงจะมีสร้อยนามว่าธรรมกิตติเป็นแน่

ส่วนช่วงสมัยการแต่งคัมภีร์สมันตกุฎวณณานั้น มีนักวิชาการ แสดงความเห็นคล้ายกันหลายท่าน ส่วนใหญ่สรุปตรงกันว่าน่าจะ ประมาณตอนปลายพุทธศตวรรษที่ 18 จนถึงตอนต้นพุทธศตวรรษที่ 19¹⁰ เฉพาะพระเตลวัตเต ราหุลเถระ (Telwatte Rahula) เท่านั้นที่ เห็นว่า พระเวทเทเถระน่าจะแต่งคัมภีร์เล่มนี้ประมาณพุทธศตวรรษที่ 17 โดยเปรียบเทียบกับสำนวนภาษาในคัมภีร์ลัทธมโฆปายนะ¹¹ ผู้เขียน เห็นว่าสมัยการแต่งคัมภีร์สมันตกุฎวณณาน่าจะประมาณตอน ปลายพุทธศตวรรษที่ 18 เหตุเพราะพระเวทเทเถระเป็นศิษย์ของพระ อานันทเถระ หลักฐานระบุว่าคราวปฏิรูปพระพุทธศาสนาสมัยพระเจ้า ปรากกรมพาทุนั้น (พ.ศ. 1809) พระเถระผู้ได้รับอาราธนาให้เป็นประธาน

⁸ พระมหานามเถระและคณะบัณฑิต, *คัมภีร์มหาวงศ์ ภาค 2*, แปลโดย สุเทพ พรหมเลิศ (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2553), 264.

⁹ H.B.M. Ilangasinha, *Buddhism in Medieval Sri Lanka* (Delhi: Sri Satguru Publications, 1992), 77-80.

¹⁰ Vedeha Thera, *Samantakūṭavaṇṇanā*, preface, ix-xi. ; K.R. Norman, *Pali Literature* (Wiesbaden: Otto Harrassowitz, 1983), 159. ; W. Geiger, *Pali Literature and Language*, trans. Batakrishna Ghosh (Delhi: Oriental Books Reprint Corporation, 1968), 43.

¹¹ Telwatte Rahula, “Rasavahini: Jambudipuppattivatthu,” (PhD Diss., Australian National University, 1981), preface, ix.

สงฆ์คือ พระเมธังกรเถระแห่งอุทุมพรคิริ¹² พระเถระรูปนี้เป็นอาจารย์ของพระอานันทเถระ และพระอานันทเถระในฐานะอาจารย์ของพระเวเทหเถระ น่าจะได้รับคัดเลือกให้เป็นหนึ่งในพระสงฆ์ ผู้ช่วยเหลือปฏิบัติพระพุทธานุศาสนานสำเร็จ หากยืนยันว่าหลักฐานเบื้องต้นถูกต้อง นั้นหมายความว่าพระเวเทหเถระน่าจะรับรู้ในการปฏิบัติพระพุทธานุศาสนาครานั้น เนื่องจากพระเถระเป็นศิษย์คนสำคัญของพระอานันทเถระ และผลจากการปฏิบัติพระพุทธานุศาสนาครั้งนั้น น่าจะเป็นแรงบันดาลใจให้ท่านหันมาผลิตผลงานด้านวรรณกรรม

สำหรับเนื้อหาของคัมภีร์สมันตภูฏาณณาบรรจุด้วย 802 พระคาถา โสมปาละ ชัยวรรธนะ (Somapala Jayawardhana) ได้ย่อเนื้อหาเป็น 6 ปริจเฉท กล่าวคือ ปริจเฉทที่ 1 ว่าด้วยการชำนะพญามาร ปริจเฉทที่ 2 ว่าด้วยการตรัสรู้อนุตรสัมมาสัมโพธิญาณ ปริจเฉทที่ 3 ว่าด้วยเหตุการณ์ภายหลังตรัสรู้ ปริจเฉทที่ 4 ว่าด้วยการเสด็จเกาะลังกาครั้งที่ 1 ปริจเฉทที่ 5 ว่าด้วยการเสด็จเกาะลังกาครั้งที่ 2 และ ปริจเฉทที่ 6 ว่าด้วยการเสด็จเกาะลังกาครั้งที่ 3¹³ ส่วนปาถัก (O.P. Pathak) ได้แบ่งเนื้อหาออกเป็น 6 ปริจเฉทเช่นกัน กล่าวคือ ปริจเฉทที่ 1 เป็นอารัมภบท ปริจเฉทที่ 2 ว่าด้วยพุทธจริยาวัตร ปริจเฉทที่ 3 ว่าด้วยการชำนะพญามาร ปริจเฉทที่ 4 ว่าด้วยการตรัสรู้อนุตรสัมมาสัมโพธิญาณ ปริจเฉทที่ 5 ว่าด้วยการเสด็จเกาะลังกา และปริจเฉทที่ 6 ว่าด้วยการเสด็จไปยังเขาสุมณภู¹⁴

¹² *The Nikaya Sangrahawa*, trans. C.M. Fernando (Colombo: Government Printer, 1908), 23.

¹³ Somapala Jayawardhana, *Handbook of Pali Literature*, 133.

¹⁴ O.P. Pathak, *Samantakūṭavaṇṇā (The Eulogy of Samanta Mountain)* (Delhi: Paramanitra Prakashan, 1990), preface, xix.

เนื้อหาของคัมภีร์ทั้งหมดแต่งเป็นฉันท์หลายประเภท ได้แก่ ปัสุยาวัตรฉันท์ วิปูลาฉันท์ อุปชาติฉันท์ อินทรวงศ์ฉันท์ ภูงคปยาตฉันท์ วสันตติลกฉันท์ มาลินีฉันท์ สิขริณีฉันท์ สัททูลวิกิพิตฉันท์ และสัทธราฉันท์ เฉพาะปัสุยาวัตรฉันท์ที่ใช้แต่งมากที่สุด เนื่องจากเป็นฉันท์ที่เหมาะสมต่อการเล่าเรื่อง ถัดมาเป็นอุปชาติฉันท์ เพราะเป็นฉันท์ที่เหมาะสมสำหรับการพรรณนาเนื้อหามุ่งเน้นสังคารรศหรือรศแห่งความรัก หมายถึงการพรรณนาความงดงามของธรรมชาติและตัวละคร วสันตติลกฉันท์ที่ใช้แต่งเพื่อสรรเสริญพระคุณของพระพุทธเจ้าและพรรณนาธรรมชาติ วิปูลาฉันท์นิยมแต่งแทรกระหว่างปัสุยาวัตรฉันท์ เนื่องจากอยู่ในกลุ่มอนุฎฐกาฉันท์เหมือนกัน และมีลักษณะการใช้คล้ายคลึงกัน และสุดท้ายมาลินีฉันท์ที่ใช้แต่งเป็นประณามบท เพื่อดำเนินเรื่องการเสด็จไปลังกา และพรรณนาเกี่ยวกับธรรมชาติ รวมถึงใช้ปิดเนื้อหาการเสด็จมาเกาะลังกาครั้งที่ 2 ประเด็นน่าสนใจคือมีการใช้มาลินีฉันท์มากถึง 42 พระคาถานับว่าแตกต่างจากวรรณกรรมบาลีเล่มอื่น ดังเช่น ชินาลังการ ชินจวิต เป็นอย่างมาก ถือได้ว่ามาลินีฉันท์เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวของพระเวทเทเถระ¹⁵ หลักฐานดังกล่าวชี้ให้เห็นว่าสมัยนั้นไวยากรณ์ภาษาบาลีรุ่งเรืองแพร่หลายในหมู่พระสงฆ์ นักปราชญ์ เห็นได้จากการนิยมแต่งคัมภีร์เป็นฉันท์มากมายหลายชนิด

สำหรับสารัตถะของคัมภีร์สามารถสรุปได้ 4 ประเด็นหลัก ดังนี้

1) พุทธจริยาวัตร คัมภีร์บรรยายรายละเอียดเกี่ยวกับพุทธจริยามากเป็นพิเศษ นับตั้งแต่ตรัสรู้อนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณเป็นต้น มาจนถึงเสด็จเกาะลังกา 3 ครั้ง ประเด็นน่าสนใจคือ ผู้แต่งได้บรรยาย

¹⁵ พระมหากวีศักดิ์ วาปีกุลเศรษฐ์, “วรรณกรรมบาลีเรื่องสมันตญูวัตถนนา: การศึกษาวรรณศิลป์และสังคม,” (วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2563), 109-110.

ลักษณะของพระพุทธเจ้ามากไปด้วยอิทธิปาฏิหาริย์ ดังเช่น เหตุการณ์
ภายหลังตรัสรู้ พระพุทธองค์ทรงทรมานพญามารและธิดามารจน
พ่ายแพ้ราบคาบ นอกจากนั้น พวกพรหม อสูร เทวดา พญานาค พญา-
ครุฑ นกสีหิรี และวิทยากรต่างพากันบูชาสักการะพระพุทธเจ้า เพราะ
พระองค์ทรงมากด้วยฤทธิ์¹⁶ อีกเหตุการณ์หนึ่ง สมัยเสด็จเกาะลังกา
ครั้งแรก พระองค์ทรงแสดงฤทธิ์มากมายหลายอย่าง จนพวกยักษ์ยอม
คลายทิฐิพากันย้ายไปอยู่ศิริทวีปตามพุทธบัญญัติ¹⁷ และอีกครั้งหนึ่ง
สมัยเสด็จเกาะลังกาครั้งที่สอง พระพุทธองค์ก็ทรงแสดงฤทธิ์ปราบ-
พยศพวกพญานาค จนพากันยอมรับพระพุทธองค์โดยศิโรราบ¹⁸
และการเสด็จเกาะลังกาครั้งสุดท้ายก็ทรงเปล่งพระฉัพพรรณรังสีอันเป็น
ปาฏิหาริย์อย่างหนึ่ง จนพวกพญานาคหันมาศรัทธาพระพุทธรูป¹⁹
สันนิษฐานว่ารายละเอียดที่มากด้วยปาฏิหาริย์ดังกล่าว ผู้เขียนน่าจะ
ต้องการชักชวนให้ชาวพุทธหันมาศรัทธาพระพุทธเจ้า ซึ่งมากด้วย
อิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ยิ่งกว่าเทพเจ้าองค์อื่นของศรีลังกาสมัยนั้น เพราะ
เรื่องราวเกี่ยวกับพุทธประวัติต่างเป็นที่รู้จักกันเป็นอย่างดีของชาวลังกา

2) ความสำคัญของเทพสุমনะ คัมภีร์พรรณนาลักษณะของ
เทพสุমনะค่อนข้างพิสดาร เริ่มกล่าวถึงตั้งแต่คราวพระพุทธเจ้าเสด็จ
เกาะลังกาหนแรก ในฐานะเป็นพระโสดาบันเทพสุমনะได้ทูลขอ
พระเกศาธาตุกำหนึ่ง ครั้นทรงประทานแล้ว ได้สร้างสถูปขนาดใหญ่
พร้อมประดับประดาด้วยอัญมณีอันมีค่าเป็นจำนวนมาก²⁰ เรื่องราว

¹⁶ Vedeha Thera, *Samantakūṭavaṇṇanā*, 512.

¹⁷ Ibid, 533.

¹⁸ Ibid, 569-570.

¹⁹ Ibid, 658-672.

²⁰ Ibid, 536-541.

ของเทพสุมนะปรากฏอีกครั้งเมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จเกาะลังกาครั้งที่ 3 โดยพระพุทธเจ้าเสด็จไปโปรดเทพสุมนะ พร้อมประทับรอยพระพุทธบาทไว้เป็นอนุสรณ์ เพื่อให้เทวดาและมนุษย์ได้สักการบูชา คราวนั้น เทพสุมนะปิติเบิกบานยิ่งนักได้กัมมมัสการแทบพระบาทของพระพุทธเจ้าด้วยความเคารพยิ่ง เพราะพระพุทธบาทงดงามด้วยพุทธสิริระ²¹ ประเด็นดังกล่าวชี้ให้เห็นว่า เทพสุมนะได้รับการยกย่องให้เป็นเทพผู้ใหญ่ เนื่องจากได้รับประทานพรจากพระพุทธเจ้าเป็นกรณีพิเศษ สังเกตได้จากการประทานพระเกศาธาตุและการเสด็จไปประดิษฐานรอยพระพุทธบาทตามคำอาราธนานิมิตต์ของเทพสุมนะ

3) ความเชื่อเกี่ยวกับรอยพระพุทธบาท คัมภีร์ได้บรรยายรายละเอียดเกี่ยวกับรอยพระพุทธบาทอย่างอศจรรย โดยชี้ว่าลักษณะของพุทธบาทนั้นเหมือนเรือนยอด เครื่องหมายสวัสดิเกะ ปราสาทตั้งทองคำ เศวตฉัตรรวมไปถึงสัตว์มงคลหลายประเภท ดังเช่น พญานกกระเรียน พญาช้างเอราวัณ พญานกจากพราก และมังกร เป็นต้น²² และขณะพระพุทธเจ้าทรงเหยียดพระยุคลบาทออกไปว่า ขณะพระพุทธเจ้าทรงเหยียดพระยุคลบาทออกไป ภูเขาเบื้องหน้าก็ทรุดลงสู่พื้นพสุธา นรกลน้อยใหญ่ก็ดับสนิท และมีดอกบัวผุดขึ้นมารองรับพระพุทธบาท²³ ความอศจรรยดังกล่าวเป็นเหตุให้พระเจ้าปราครมพาหุที่ 2 ทรงมีพระราชศรัทธา จึงพร้อมทั้งกองทัพ 4 เหล่า เสด็จไปสมันตภูมิมี่แก้วมณีผุดจากยอดศิลา ทรงกราบไหว้รอยพระพุทธบาทของพระศาสดาผู้ทรงเป็นเทพยิ่งกว่าเทพ ทรงเป็นธรรมราชา ที่สมันตภูมินั้นซึ่งเป็นสถานที่เทวดากราบไหว้ พระราชทานขุนเขาและชนบทที่มีชาย

²¹ Ibid, 760.

²² Ibid, 766-770.

²³ Ibid, 764.

หญิงหนาแน่นสมบุรณ์ด้วยนานารัตนะ โดยรอบประมาณ 10 คาจตุ
แก่อยพระพุทธรูปอันมีสิริด้วยความเคารพเทิดทูนยิ่ง ทรงบูชา
รอยพระพุทธรูปด้วยรัตนและอภรณ์อีกหลายครั้ง²⁴ ความเชื่อ
เกี่ยวกับรอยพระพุทธรูปเป็นที่รู้จักแพร่หลายสมัยกษัตริย์พระองค์นี้
เนื่องจากได้รับราชูปถัมภ์อย่างดียิ่ง²⁵ หลักฐานระบุว่า พระองค์โปรดให้
เสนาบดีนามว่าเทวประติราชะ แผ้วถางทาง สร้างถนน สร้างศาลา
พักผ่อน วางก้อนหินให้เป็นแนวเดินหลายแห่ง เพื่ออำนวยความสะดวก
แก่ผู้จาริกแสวงบุญ ซึ่งปรารถนาเดินทางไปสักการะรอยพระพุทธรูป
เหนือยอดเขาสมันตภูมิตถุ²⁶

4) ความเชื่อเกี่ยวกับบุญสถานศักดิ์สิทธิ์ของศรีลังกา คัมภีร์
อธิบายว่าบุญสถานศักดิ์สิทธิ์ของศรีลังกามี 9 แห่ง กล่าวคือ มหิยังคณ-
เจดีย์ซึ่งเป็นสถานที่ประดิษฐานพระเกศาธาตุ นาถทวิปเจดีย์ซึ่งเป็น
สถานที่บรรจุพุทธอาสน์ รอยพระพุทธรูปบนยอดเขาสมันตภูมิตถุ ส่วน
ทิวาคูหา ทิมวาปีเจดีย์ ต้นพระศรีมหาโพธิ มหามังคละเจดีย์และอุปา-
รามเจดีย์ สถานที่ 5 แห่งท้ายสุดเหล่านี้ เชื่อว่าเป็นสถานที่ที่พระพุทธเจ้า
เสด็จไปประทับนั่งเข้านิโรธสมาบัติ²⁷ บุญสถานศักดิ์สิทธิ์เหล่านี้ล้วนเป็น
ที่รู้จักแพร่หลายของชาวศรีลังกา เพราะกษัตริย์สิงหลหลายพระองค์
โปรดให้สร้างขึ้นในตำแหน่งที่เชื่อว่าพระพุทธเจ้าเคยเสด็จประทับ
แล้วบรรจุพระบรมสารีริกธาตุของพระองค์ไว้ภายใน จึงถือว่าเป็น

²⁴ พระมหานามเถระและคณะบัณฑิต, *คัมภีร์มหาวงศ์ ภาค 2*, 276.

²⁵ D.A. Premakumara De Silva, "Sri Pada: Diversity and Exclusion in a Sacred Site in Sri Lanka.", 46.

²⁶ พระมหานามเถระและคณะบัณฑิต, *คัมภีร์มหาวงศ์ ภาค 2*, 278.

²⁷ Vedeha Thera, *Samantakūṭavaṇṇanā*, preface, 539-540, 589, 779, 783, 792, 793-794.

สถานที่ศักดิ์สิทธิ์²⁸ หากมองในแง่ภูมิศาสตร์จะเห็นได้ว่า บุญสถานศักดิ์สิทธิ์เหล่านี้กระจายกันอยู่ตามทิศน้อยใหญ่ตลอดเกาะลังกา และหากมองในแง่ประวัติศาสตร์น่าจะเชื่อได้ว่าสถานที่ที่พระพุทธเจ้าทรงเสด็จไปประทับเข้านิโรธสมาบัติเหล่านั้น ได้กลายเป็นดินแดนแห่งพระพุทธศาสนา เสมือนเป็นการขึ้นบอกอาณาเขตของพระพุทธศาสนาที่แผ่ครอบคลุมไปทั่วเกาะลังกา²⁹ สันนิษฐานว่าคติความเชื่อเหล่านี้ น่าจะเกิดขึ้นประมาณพุทธศตวรรษที่ 10 หรือก่อนสถาปนาอาณาจักรโปโพนนารูวะ เป็นการบอกเชิงสัญลักษณ์ว่าหมายถึงการรวมเกาะลังกาทั้งหมดให้อยู่ภายใต้ความรุ่งเรืองสูงสุดทางศาสนาของอาณาจักรอนุราธปุระ³⁰

หากวิเคราะห์เชิงลึกจะเห็นได้ว่า ผู้เขียนคัมภีร์สมันตภูฏาวัณณาต้องการเชื่อมโยงให้เห็นว่าขุนเขาสมันตภูฏาได้รับการเลือกแล้วจากพระพุทธเจ้า ในฐานะเป็นบริโศกเจดีย์หรือสถานที่อันเป็นตัวแทนของพระพุทธองค์ เนื่องจากเป็นสถานสถิตของรอยพระพุทธบาท ประเด็นนี้สอดคล้องกับคติความเชื่อของชาวลังกาสมัยนั้นว่า ครั้นเมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จมาเกาะลังกาแล้ว “เกาะลังกาจะไม่ตกอยู่ในอำนาจของพระราชาผู้เป็นมิจฉาทิฐิ แต่จะรุ่งเรืองในอำนาจของพระราชาผู้เป็นสัมมาทิฐิ”³¹ นอกจากนี้ ผู้แต่งคัมภีร์ยังยกย่องสถานภาพของเทพสมณะว่าเป็นพระโสดาบัน ซึ่งได้รับการรับรองจากพระพุทธเจ้าโดยตรง เนื้อหาเหล่านี้

²⁸ รุ่งโรจน์ ธรรมรุ่งเรือง, รายงานการวิจัย “บทบาทของลังกาทวีปในฐานะศูนย์กลางพุทธศาสนาต่อพุทธศิลป์ไทย” (กรุงเทพมหานคร: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร, 2560), 10.

²⁹ ดนัย ปรีชาเพิ่มประสิทธิ์, *ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาในประเทศไทย* (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2555), 371-372.

³⁰ Richard Gombrich, *Precept and Practice: Traditional Buddhism in the Rural Highlands of Ceylon* (Oxford: Clarendon Press, 1971), 110.

³¹ พระมหานามเถระและคณะบัณฑิต, *คัมภีร์มหาวงศ์ ภาค 2*, 252.

หลอมรวมให้รอยพระพุทธรูปกลายเป็นบุญสถานศักดิ์สิทธิ์ พร้อมยกสถานภาพของเทพสุমনะให้กลายเป็นเทพของชาวพุทธลังกาด้วย

3. ศึกษาวิเคราะห์ประเด็นเกี่ยวกับ คติความเชื่อของศรีลังกา

สำหรับคติความเชื่อของศรีลังกานั้น ผู้เขียนเน้นวิเคราะห์เฉพาะเทพอุบลวัตน์และเทพสุমনะ

กล่าวถึงเทพอุบลวัตน์ก่อน เทพองค์นี้ปรากฏให้เห็นครั้งแรกในคัมภีร์มหาวงศ์ ซึ่งกล่าวถึงเหตุการณ์สมัยพุทธปรินิพพาน ณ เมืองกุสินารา ครานั้นพระพุทธองค์ทรงมอบหมายท้าวสักกะว่า “พระราชโอรสของพระเจ้าสีหพาหุพระนามว่าวิชัยนี้ (เสด็จออกจากดินแดนลาพรัฐ) แวดล้อมด้วยอำมาตย์ 700 คน ข้ามไปถึงเกาะลังกาแล้ว แลพระศาสนาของเราจักตั้งมั่นในลังกา เพราะเหตุนั้น ขอพระองค์ผู้เป็นจอมแห่งเทพจกัณฐ์ครองวิชัยกุมารพร้อมบริวารและรักษาเกาะลังกาไว้ให้ดี ครั้นฟังพระดำรัสของพระตถาคตแล้ว ท้าวสักกะทรงเอาพระทัยใส่อย่างดี ด้วยทรงมอบหมายการรักษาเกาะลังกาให้เป็นภาระหน้าที่ของเทพอุบลวัตน์”³² คัมภีร์ปุชชาวลียะระบุว่า สมัยพระเจ้าทปุลุแห่งอาณาจักรอนูราธปุระ(ภาษาบาลีเรียกว่าทาสูปติสสะ) พระองค์โปรดให้บูรณปฏิสังขรณ์อารามวิหารจำนวน 19 แห่ง หนึ่งในนั้นอยู่ที่เมืองเดวิญูวระ ซึ่งสมัยนั้นเรียกว่าเกวิลละยะคัม³³ นับจากนั้นเป็นต้นมาเรื่องราวเกี่ยวกับเทพอุบลวัตน์เลื่อนหายไปจากหน้าประวัติศาสตร์ของศรีลังกาประมาณ

³² พระมหานามเถระและคณะบัณฑิต, คัมภีร์มหาวงศ์ ภาค 1, 171.

³³ Gunasekara Mudaliyar, *A Contribution to the History of Ceylon* (Colombo: Acting Government Printer, 1895), 29.

1,000 ปี ก่อนที่จะปรากฏเห็นอีกครั้งสมัยอาณาจักรดัมพเดนิยะ โดยชื่อของเทพองค์นี้เกี่ยวข้องกับสถาบันพระมหากษัตริย์³⁴ ส่วนคัมภีร์แปรกุมบาสิริตะเสริมความจากคัมภีร์ปุชาวลียะว่า พระเจ้าทปุลุณันได้ทอดพระเนตรเห็นรูปจำลองของเทพอุบลวณ ซึ่งเสด็จขึ้นมาจากท้องมหาสมุทร ด้วยความศรัทธาจึงโปรดให้สร้างเทวาลัยถวายเทพองค์นี้บริเวณเมืองเดวิญูวะระและทำการอารักขาเป็นอย่างดี³⁵ ประเด็นนี้สันนิษฐานว่า ผู้แต่งคัมภีร์แปรกุมบาสิริตะน่าจะต้องการเชิดชูความยิ่งใหญ่ของเทพอุบลวณ จึงแต่งเสริมเนื้อหาส่วนนี้เข้ามา เพราะผู้คนสมัยนั้นต่างรู้จักเทพองค์นี้เป็นอย่างดี สอดคล้องกับหลักฐานว่าสมัยเดียวกันนั้นมีคัมภีร์แต่งสรรเสริญความยิ่งใหญ่ของเทพอุบลวณอีกหลายเล่ม ดังเช่น คัมภีร์มยุรสันเทศยะ คัมภีร์โกกิลสันเทศยะ คัมภีร์ปเววิสันเทศยะ และคัมภีร์ติสรสันเทศยะ ซึ่งคัมภีร์เหล่านี้ล้วนอ้างว่าเทพอุบลวณทำหน้าที่อารักขาเกาะลังกา³⁶

ส่วนคติความเชื่อเกี่ยวกับเทพอุบลวณสมัยแต่งคัมภีร์สมันตภูฏา-วิณณนา ล้วนปรากฏเกิดขึ้นรอบตัวพระเจ้าปราคัมพพาทูที่ 2 เริ่มต้นจากแผ่นจารึกอลุตุนูรเวทวาลัยกระวีมะ ซึ่งพรรณนาว่าคราวหนึ่งพระองค์ทรงพระประชวรด้วยโรคที่ไม่สามารถรักษาเยียวยาได้ พระเจ้าปราคัมพพาทูจึงรับสั่งให้เสนาบดีนามว่าเทวประติราชะเดินทางไปยังเมืองเดวิญูวะระ เพื่อประกอบพิธีเทวบูชาและอ้อนวอนขอพรเทพอุบลวณให้พระองค์หายจากโรคร้าย ครานั้นพระองค์ทรงประทานที่ดินเป็นจำนวนมาก แล้วน้อมถวายแด่เทวาลัยของเทพอุบลวณ³⁷ ต่อมาพระองค์ทรงทราบว่

³⁴ พระมหานามเถระและคณะบัณฑิต, คัมภีร์มหาวงศ์ ภาค 2, 274.

³⁵ *Parakumbasirita*, ed. K.D.P. Wickramasinghe (Colombo, 1954), 38.

³⁶ B.H.M. Ilangasinha, *Buddhism in Medieval Sri Lanka*, 195.

³⁷ Yatadolawatte Dhammavisuddhi, "The Buddhist Sangha in Cey-

“มณฑลเดียวของเทพอุบลวันแห่งทวนคร ซึ่งเป็นสถานที่แสวงบุญสำคัญ ได้ชำระหลุดโรคม จึงเสด็จไปเมืองนั้นแล้วโปรดให้สร้างเทวาลัยขึ้นใหม่ ดุจเทวราชาลัยในพระนคร ทรงทำให้เป็นที่มโหฬารด้วยชอบธรรม ทรงให้สร้างเมืองอย่างงดงามสมบูรณ์ด้วยสมบัติทั้งปวงดุจเทพนคร รับสั่งให้จัดพิธีมงคลเดือน 8 เพื่อเป็นการบูชาต่อเทพอุบลวันพระองค์ นั้น”³⁸ หลักฐานอีกแห่งหนึ่งระบุว่า พระเจ้าปราคกรมพาทูทรงมีพระราช ศรัทธาต่อเทพอุบลวันอย่างแรงกล้า พระองค์โปรดให้จัดพิธีแห่แหวน เทพองค์นี้อย่างยิ่งใหญ่ โดยมอบหมายให้ขุนนางผู้ใหญ่หลายท่าน เข้าร่วมพิธี เช่น เสนาบดีนามว่าเทวประติราชะ แม่ทัพนามว่าบัณฑิตราชะ ขุนนางผู้ใหญ่ชื่อว่าจันทร และพราหมณ์เป็นจำนวนมาก นอกจากนี้ ยังมีขุนนางเจ้าพิธีชั้นดิสสนายกะ รนบหุรालะแห่งเมืองเดวิญูวะ หันดู- รุคมาราละ กันกนิคมรालะ และขุนนางเหล่าอื่น³⁹ หลักฐานเบื้องต้น ชี้ให้เห็นว่า สมัยกษัตริย์พระองค์นี้เป็นการเปิดศักราชใหม่ด้านคติความ เชื่อเทพอุบลวัน⁴⁰

ประเด็นคำถาม คือ เหตุใดเทพอุบลวันจึงปรากฏตัวขึ้นอีกครั้ง สมัยอาณาจักรดัมพเดนิยะ

จอห์น คลิฟฟอร์ด ฮอลต์ (John Clifford Holt) ได้แสดงความเห็น ว่า การปรากฏตัวของเทพอุบลวันอาจจะมาจากอิทธิพลของพราหมณ์

---

lon (circa 1200-1400 A.D.),” (PhD Diss., University of London, 1970), 369. อ้างถึง Alutnuvara Devale Karavima, Manuscripts form British Museum Manuscript, or, 6608, (123).

³⁸ พระมหานามเถระและคณะบัณฑิต, *คัมภีร์มหาเวท* ภาค 2, 274.

³⁹ John Clifford Holt, *The Buddhist Visnu: Religious Transformation, Politics, and Culture* (New York: Columbia University Press, 2004), 253.

⁴⁰ B.H.M. Ilangasinha, *Buddhism in Medieval Sri Lanka*, 196.

หลักฐานดังกล่าวปรากฏเห็นในคัมภีร์กันดูรุสุริตะ ซึ่งเป็นบันทึกเกี่ยวกับพระราชกรณียกิจประจำวันของพระเจ้าปราคัมภพพหุที่ 2 ดังความว่า “ขณะรุ่งอรุณพระองค์ทรงประทับต่อหน้าปูโรหิต บริเวณมณฑลแห่งการรับฎีกาคำอันศักดิ์สิทธิ์ พร้อมสังข์ที่เต็มด้วยน้ำมนต์และการประทานพร กล่าวกันว่าปูโรหิตทูลถามพระองค์ผู้ทรงพระสุบินตอณราตรีพร้อมทำนายและประกอบพิธีอันศักดิ์สิทธิ์ เพื่อให้กษัตริย์พอพระทัย” นอกจากนี้ คัมภีร์เล่มนี้ยังเสริมอีกว่า “พระเจ้าปราคัมภพพหุผู้ปรารถนาความรู้ศาสตร์และศิลป์ ได้ถวายนามอุปถัมภ์แก่พราหมณ์นักปราชญ์ผู้เชี่ยวชาญภาษาสันสกฤตและตำราเวทศาสตร์ อีกทั้งพระองค์ยังทรงปรึกษาพราหมณ์นักปราชญ์เหล่านั้น ด้วยเรื่องราวเกี่ยวกับโหราศาสตร์”⁴¹ ผู้เขียนเห็นว่าพราหมณ์เหล่านี้ น่าจะสังกัดไวษณพนิกาย เพราะปรากฏเห็นร่องรอยแนวคิดของพระวิษณุในคัมภีร์มหาวงศ์ โดยความตอนหนึ่งได้พรรณนาคุณลักษณะของเจ้าชายวีรพหุว่า “พระองค์เหมือนพระรามเสด็จเข้าสู่สงคราม ไล่สังหารทหารชาวกะจนแตกพ่ายไป”⁴² พระรามในที่นี้ต่างรู้จักแพร่หลายว่าเป็นอวตารปางหนึ่งของพระวิษณุ นอกจากนี้ ยังพบเห็นอิทธิพลของพราหมณ์ผู้เป็นเสนาบดีในราชสำนักสมัยนั้นด้วย ตัวอย่างเช่น เสนาบดีนามว่าเทวประติราชะ กล่าวกันว่าเสนาบดีท่านนี้เป็นที่ไว้วางพระราชหฤทัยของพระเจ้าปราคัมภพพหุยิ่งนัก สังเกตได้จากทรงมอบหมายพระราชธุระสำคัญหลายอย่าง เช่น โปรดให้เป็นแม่งานสร้างทางขึ้นสู่สมันตภูฏ⁴³ โปรดให้สร้างรูปปั้นเทพสุมนะแล้วอัญเชิญ

⁴¹ John Clifford Holt, *The Buddhist Visnu: Religious Transformation, Politics, and Culture*, 49.

⁴² พระมหานามเถระและคณะบัณฑิต, *คัมภีร์มหาวงศ์ ภาค 2*, 261.

⁴³ เรื่องเดียวกัน, 276.

ไปประดิษฐานบนยอดเขาสมันตภูมิตั้ง⁴⁴ โปรดให้เป็นแม่งานในการสร้าง
อัฐนคัลลปบริเวณแล้วมอบถวายแด่พระอินมัทสสีเถระ⁴⁵ โปรดให้
เป็นแม่งานในการสร้างมยุรปาทบริเวณแล้วมอบถวายแด่พระพุทฺธ-
บุตรเถระ⁴⁶ โปรดให้เป็นราชทูตไปเจรจาขอความช่วยเหลือจากกษัตริย์
ปัลลทยะ⁴⁷ และโปรดให้เป็นแม่ทัพทำสงครามกับพวกเกราะ⁴⁸ หลักฐาน
ดังกล่าวเบื้องต้นชี้ให้เห็นถึงความมากอิทธิพลของพราหมณ์ ทั้งในฐานะ
เจ้าพิธีและในฐานะขุนนางคนสำคัญ ด้วยเหตุนี้ เรื่องราวของเทพอุบล
วัฒน์ที่เลือนหายไปหลายศตวรรษ จึงปรากฏตัวขึ้นอีกครั้งหนึ่งในฐานะ
เทพเจ้าผู้อารักขาเกาะลังกา และเกี่ยวข้องกับสถาบันกษัตริย์ในฐานะ
ปางอวตารของเทพวิษณุ

ส่วนเรื่องราวของเทพสุমনะปรากฏเห็นครั้งแรกในคัมภีร์มหาวงศ์
ความว่า คราวพระพุทธเจ้าเสด็จเกาะลังกาครั้งแรก เทพสุমনะได้เข้า
เฝ้าฟังธรรมจนบรรลุนิเสदानัน พร้อมทูลขอพระเกศาธาตุเพื่อกกราบ
ไหว้บูชา พระชินเจ้าผู้ทรงมีเส้นพระเกศาสีนิลบริสุทธิ์ ทรงเก็ถูกถัก
สรพพัสต์ว์ จึงทรงทูลพระเศียรแล้วได้ประทานเส้นพระเกศาประมาณ
ฝ่าพระหัตถ์ เทพสุমনะได้เอาผอบทองคำอันประเสริฐรองรับเส้นพระ
เกศานั้นไว้แล้ว ประดิษฐานเส้นพระเกศานั้นไว้บนกองรัตนสูง 7 ศอก
ที่ตกแต่งไว้ในสถานที่พระศาสดาประทับนั่ง ทรงครอบด้วยพระสถูป

⁴⁴ เรื่องเดียวกัน, 279.

⁴⁵ Gunasekara Mudaliyar, *A Contribution to the History of Ceylon*, 49.

⁴⁶ พระมหานามเถระและคณะบัณฑิต, *คัมภีร์มหาวงศ์ ภาค 2*, 272.

⁴⁷ Amaradasa Liyanagamage, *The Decline of Polonnaruwa and the Rise of Dambadeniya* (Colombo: S. Godage & Brothers, 2018), 150.

⁴⁸ *Sidat Sangara Vistara Samaya*, ed. Ramalane Dharmakirti Sri Dharmarama Thera (Colombo: Vidya Prabodha Yantralaya, 1934), 216.

สี่มรกต และทรงนมัสการ⁴⁹ คัมภีร์สมันตภูมิกวณณนาขยายความว่า สมัยพระพุทธเจ้าเสด็จเกาะลังกาคั้งที่สามนั้น เทพสุมนะได้อาราธนา พระพุทธองค์ไปประทับที่เขาสมันตภูมิกวณณนั้น พระพุทธองค์ทรง พิจารณาเห็นอนาคตกาลภายหน้า จึงประทับรอยไว้ด้วยพระบาทเบื้อง ซ้าย⁵⁰ ครั้นล่วงเข้าสมัยอาณาจักรโปไพพนารูจะปรากฏเห็นเรื่องราว ของศรีปาทะในฐานะบุญสถานศักดิ์สิทธิ์ โดยกษัตริย์หลายพระองค์ให้ ความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง ดังเช่น พระเจ้าวิชัยพาหุที่ 1 โปรดให้สร้าง ทางขึ้นสู่สมันตภูมิกวณณ เพื่อส่งเคราะห์แก่ผู้จาริกแสวงบุญ ตลอดเส้นทาง ให้สร้างศาลาที่พัก พร้อมถวายเป็นบ้านหลายแห่งเพื่อรักษาขุนเขา สมันตภูมิกวณณ⁵¹ และพระเจ้านิคังกมัลละได้เสด็จไปนมัสการสมันตภูมิกวณณ พร้อม เสนาอำมาตย์⁵² ประเด็นน่าสนใจคือสมัยอาณาจักรโปไพพนารูจะนั้น แม้จะมีหลักฐานกล่าวถึงรอยพระพุทธรูปที่จริง แต่หาได้อ้างถึงเทพ สุมนะไม่ เปรมกุมาร (D.A. Premakumar De Silva) ได้แสดงความเห็นว่า เหตุที่เทพสุมนะไม่ปรากฏนั้น เพราะกษัตริย์สิงหลต้องการให้สมันตภูมิกวณณ เป็นศูนย์กลางศรัทธาของชาวพุทธเขตมายาระวะ เจกเช่นบุญสถาน หลายแห่งบริเวณเมืองเก่าอนูราชปุระ⁵³ สอดคล้องกับหลักฐานจารึกซึ่ง ระบุว่าพระเจ้าวิชัยพาหุทรงถวายเป็นอุปัถุมณ์หลายอย่างเพื่อบูชารอย พระพุทธรูป เช่น ถวายพระมงกุฎอัญมณี เพชรพลอยมากมายหลาย ชนิด บุชบกหลายชนิด ธวัชธงทิว กลองและเครื่องหอมหลายประเภท

⁴⁹ พระมหานามเถระและคณะบัณฑิต, *คัมภีร์มหาวงศ์ ภาค 1*, 7.

⁵⁰ Vedeha Thera, *Samantakūṭavaṇṇanā*, 779.

⁵¹ พระมหานามเถระและคณะบัณฑิต, *คัมภีร์มหาวงศ์ ภาค 1*, 553-554.

⁵² พระมหานามเถระและคณะบัณฑิต, *คัมภีร์มหาวงศ์ ภาค 2*, 237.

⁵³ D.A. Premakumara De Silva, "Sri Pada: Diversity and Exclusion in a Sacred Site in Sri Lanka," 40-41.

โปรดให้วาดภาพจิตรกรรมฝาผนังและจุดประทีปรอบอารามวิหาร และโปรดให้สร้างกำแพงรอบวัด พร้อมแจกจ่ายอาหารแก่ผู้จาริกแสวงบุญ⁵⁴

ส่วนคติความเชื่อเกี่ยวกับเทพสุমনะสมัยแต่งคัมภีร์สมันตภูมิกถา ล้วนเกี่ยวข้องกับพระเจ้าปรากรมพาหุที่ 2 ดังหลักฐานว่า คราวหนึ่งพระองค์โปรดมอบหมายให้เสนาบดีนามว่าอารยคามทเวะไปทำเหมืองทองที่เมืองรัตนปุระเขตสปรคามูวะ แต่เสนาบดีขาดความศรัทธาต่อเทพสุমনะจึงไม่ประสบความสำเร็จ ต่อมาครั้นอธิษฐานขอพรจากเทพสุমনะแล้วจึงสามารถดำเนินงานจนสำเร็จ ด้วยเหตุนี้เสนาบดีจึงสร้างเทวาลัยถวายแด่เทพสุমনะบริเวณเมืองรัตนปุระ คราวเดียวกันนั้น พระเจ้าปรากรมพาหุได้เสด็จมาประกอบพิธีด้วยพระองค์เอง ทรงอัญเชิญเทพสุমনะแล้วอัญเชิญไปประดิษฐานที่เทวาลัย นอกจากนั้นพระองค์ได้ประทานหมู่บ้านบริเวณเขตสปรคามูวะ รัตนปุระ และเวรลูเปพร้อมแต่งตั้งเจ้าหน้าที่และคนรับใช้ให้ดูแลรักษาเทวาลัย และโปรดให้จัดพิธีแห่แห่นเทพสุমনะเป็นประจำทุกปี⁵⁵ อีกครั้งหนึ่งพระองค์ศรัทธาความอัศจรรย์แห่งเทพสุমনะและรอยพระพุทธรูปบาท “ทรงพร้อมทั้งกองทัพ 4 เหล่า เสด็จไปสมันตภูมิกถามีแก้วมณีผุดจากยอดศิลา ทรงกราบไหว้รอยพระพุทธรูปบาทของพระศาสดา ผู้ทรงเป็นเทพยิ่งกว่าเทพ ทรงเป็นธรรมราชา ที่สมันตภูมิกถานั้นซึ่งเป็นสถานที่เทวดากราบไหว้ พระราชทานขุนเขาและชนบทที่มีชายหญิงหนาแน่นสมบูรณ์ด้วยนานารัตนะ โดยรอบประมาณ 10 คาวุต แก่รอยพระพุทธรูปบาทอันมีสิริด้วยความเคารพ

⁵⁴ D.M. De Zilva Wickremasighe, *Epigraphia Zeylanica*, Vol. II (London: Oxford University Press, 1928), 202-218

⁵⁵ H.B.M. Ilangasinha, *Buddhism in Medieval Sri Lanka* (Delhi: Sri Satguru Publications, 1922), 204. อ้างถึง Samansirita, Br. Mus. MS. Or. 6679 (123), CALR, 2 parts. 1. 42f.

เกิดทูนยั้ง ทรงบูชารอยพระพุทธรูปด้วยรัตนและอาภรณ์อีกหลายครั้ง”⁵⁶ ต่อมาโปรดให้เสนาบดีเทวประติราษะสร้างรูปปั้นเทพสุমনะ แล้วอัญเชิญไปประดิษฐานบนยอดเขาสมันตภูฏ⁵⁷

การปรากฏตัวของเทพสุমনะสมัยนี้สันนิษฐานว่าน่าจะมาจาก 2 ประเด็นหลัก กล่าวคือ 1) เป็นเพราะความต้องการของชาวบ้านเนื่องจากมีผู้คนเดินทางไปสักการะรอยพระพุทธรูปเป็นจำนวนมาก นอกจากกราบไหว้รอยพระพุทธรูปแล้ว ผู้จาริกแสวงบุญเหล่านั้นยังปรารถนาการประทานพรจากเทพสุমনะซึ่งทรงความกรุณา สอดคล้องกับหลักฐานในคัมภีร์สกุลสันเทศยะว่า “มหาสมุทรอันกว้างใหญ่ไพศาลแห่งพระอุระของมหาเทพสุระ ผู้มีเส้นพระเกศาเสมือนความมิดมิด มีพระเนตรส่องประกายด้วยเมตตาต่อนางฟ้าชาวสวรรค์ ทรงครอบครองสระอันเต็มบริบูรณ์ด้วยสายน้ำอันเย็นฉ่ำแห่งพระเมตตาคุณ”⁵⁸ และ 2) เป็นพระราชาบายด้านศาสนาเพื่อยึดโยงจิตใจของพสกนิกรเนื่องจากสมัยนั้นบุญสถานศักดิ์สิทธิ์ส่วนใหญ่ล้วนอยู่บริเวณเมืองหลวงเก่าอนุราชปุระ ซึ่งห่างไกลจากอาณาจักรตัมพเดณิยะแห่งดินแดนใต้ การจะยึดโยงจิตใจของอาณาจักรจำเป็นต้องสร้างบุญสถานศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งอยู่ภายในอาณาจักรแห่งตน ด้วยเหตุนี้ กษัตริย์จึงหันมาให้ความสำคัญแก่อรอยพระพุทธรูปเหนือขุนเขาสมันตภูฏ ซึ่งบูรพกษัตริย์แห่งอาณาจักรโปโพนารูวะได้ริเริ่มไว้แล้ว พร้อมกันนั้นก็ยกสถานภาพเทพสุমনะจากเดิมซึ่งเป็นเทพพื้นเมือง ให้เป็นเทพชาวพุทธ

⁵⁶ พระมหานามเถระและคณะบัณฑิต, คัมภีร์มหาวงศ์ ภาค 2, 276.

⁵⁷ เรื่องเดียวกัน, 279.

⁵⁸ Savul-sandesaya, ed. U. Dharmasiri and S. Gamage (Delgoda, 1968), 202. ; Savul-asna, ed. P. Aggavamsa (Colombo: T.L. Hendrik, 1925), 188.

ด้วยการทำหน้าที่คุ้มครองรักษารอยพระพุทธรูป⁵⁹

คำถามคือ จุดประสงค์แท้จริงของการแต่งคัมภีร์สมันตภูฏาณณา คืออะไร?

ผู้เขียนสันนิษฐานว่าน่าจะมาจากสาเหตุ 2 ประการ กล่าวคือ

1) เพราะราชูปถัมภ์ (royal patronage) หลักฐานที่บ่งบอกว่าการอุปถัมภ์ของกษัตริย์ถือว่าเป็นเรื่องสำคัญต่อพระศาสนาอย่างยิ่ง หากสถาบันกษัตริย์ให้ความสำคัญเรื่องใด ย่อมเป็นธรรมดาของคณะสงฆ์ที่จะขับเคลื่อนเรื่องนั้นให้เป็นที่ไปตามพระราชประสงค์ ยกตัวอย่างเช่น พระเจ้าปراجกรมพาหุที่ 1 (พ.ศ. 1696-1729) แห่งอาณาจักรโปโปหนารูระ ได้ถวายความอุปถัมภ์แก่พระสงฆ์ด้วยสมณบริวารและเสนาสนะเป็นจำนวนมาก พร้อมสนับสนุนการปฏิรูปพระศาสนา จนทำให้พระสงฆ์พากันผลิตงานวรรณกรรมเป็นจำนวนมาก⁶⁰ ต่อมาสมัยพระเจ้านิศจังกมัลละ (พ.ศ. 1730-1739) ทรงใช้นโยบายกษัตริย์โพธิสัตว์ คณะสงฆ์ก็ตอบสนองความต้องการของพระองค์เป็นอย่างดี ด้วยการเผยแพร่ราชาบายจนเป็นที่ยอมรับในหมู่ชาวศรีลังกา⁶¹ ครั้นล่วงเข้าสู่สมัยอาณาจักรตัมพเดนิยะ พระเจ้าปراجกรมพาหุที่ 2 ทรงมีพระราชศรัทธาต่อรอยพระพุทธรูปเหนือขุนเขาสุมนภูฏา พระสงฆ์ก็ตอบสนองความต้องการของพระองค์ ด้วยการแนะนำจัดเตรียมพิธีกรรมที่สอดรับระหว่าง

---

⁵⁹ D.A. Premakumara De Silva, "Sri Pada: Diversity and Exclusion in a Sacred Site in Sri Lanka," 44-46.

⁶⁰ Gatara Dhammapala, *A Comparative Study of Sinhala Literature* (Colombo: Godage International Publishers, 2008), 37-51.

⁶¹ H.C. Ray, *History of Ceylon*, Vol. I, Part II (Colombo: Ceylon University Press, 1960), 510-511.

พระพุทธศาสนากับคติความเชื่อของผู้คนสมัยนั้น⁶² ด้วยเหตุนี้ จึงไม่แปลกอันใดหากพระเวทเทเถระจะแต่งคัมภีร์พรรณนาความศักดิ์สิทธิ์ของรอยพระพุทธบาท และประกาศความสำคัญของเทพสุมนะในฐานะผู้คุ้มครองรอยพระพุทธบาท

2) เพราะต้องการสร้างความเป็นพุทธแท้ (authentic Buddhism) หลักฐานระบุว่าหลังจากการปฏิรูปพระศาสนาสมัยพระเจ้าปราวรมหาหุที 2 เรียบร้อยแล้ว (พ.ศ. 1809) คณะสงฆ์ได้เกิดการตื่นตัวครั้งใหญ่ โดยเฉพาะการผลิตงานวรรณกรรมอันเนื่องมาจากความสำเร็จด้านการจัดการศึกษา ยกตัวอย่างเช่น พระอริยเมธังกรแห่งอุทุมพรศิริได้แต่งคัมภีร์ภาษาสิงหลชื่อว่าวินยารถสมุจจยะ เนื้อหาอธิบายพระวินัยสำหรับพระสงฆ์ พระสังฆราชขอโนมทัสสีได้แต่งคัมภีร์ฉันทภาษาสันสกฤตเกี่ยวกับโหราศาสตร์ชื่อว่าไทวัญการนธนู ศิษย์ของท่านรูปหนึ่งได้แต่งคัมภีร์ภาษาบาลีชื่อว่าหัตถวนคัลลวิหารวังสะ ว่าด้วยพระราชประวัติของกษัตริย์ผู้บำเพ็ญโพธิสัตว์บารมีพระนามว่าพระเจ้าสิริสังฆโพธิพระอานนท์เถระ ได้แต่งคัมภีร์ปทสาธนสันยยะ ซึ่งแต่งแก้คัมภีร์ปทสาธนะ และคัมภีร์ภาษาสิงหลแต่งแก้คัมภีร์ขุททกศึกษา พระโคตมเถระผู้เป็นศิษย์ของเถระ ได้แต่งคัมภีร์สัมพันธจินตาสันยยะเป็นภาษาสิงหล และศิษย์อีกรูปหนึ่งชื่อว่าพุทธปปีเยเถระได้แต่งคัมภีร์ไวยากรณ์ภาษาบาลีชื่อว่า รูปสิทธิฎีกาและคัมภีร์ปัทมธมธูว่าด้วยพุทธลักษณะ ส่วนพระมยุรปาทเถระได้แต่งคัมภีร์ภาษาสิงหลว่าด้วยเรื่องราวทางศาสนาชื่อว่าปุชชาวลียะ และพระปัญจมูลเถระได้แต่งคัมภีร์ภาษาบาลีเกี่ยวกับการแพทย์ชื่อว่าภะสัชชมัณฺฑุสา⁶³ ประเด็นน่าสนใจคือ คัมภีร์เบื้องต้น

⁶² D.A. Premakumara De Silva, “Sri Pada: Diversity and Exclusion in a Sacred Site in Sri Lanka,” 134-169.

⁶³ H.C. Ray, *History of Ceylon*, 770-773.

เหล่านั้น แม้จะมีเนื้อความกอบประด้วยสารัตถะแบบคติโลกและคติธรรม ก็จริง แต่ส่วนใหญ่มีเนื้อหาเน้นไวยากรณ์ภาษาบาลีและหลักธรรม คำสอนของพุทธศาสนา นับตั้งแต่หลักธรรมพื้นฐานสำหรับเป็นแนวปฏิบัติของชาวบ้าน จนถึงหลักธรรมขั้นสูงอันลุ่มลึกสำหรับผู้ทรงปราชญ์ พระเวทเทเถระในฐานะพระสงฆ์นักปราชญ์ ผู้รอบรู้หลักธรรมและคติความเชื่อของผู้คนสมัยนั้นเป็นอย่างดี และในฐานะเป็นพระสงฆ์ผู้สังกัดคณะสงฆ์อรัญวาสี ซึ่งเคร่งครัดและงดงามด้วยศีลาจารวัตรตามแบบพระป่าอรัญวาสี จึงแต่งคัมภีร์สมันตภูฏาวัดณนาขึ้น เพื่อชี้บอกถึงความ เป็นพุทธแท้ โดยยกเรื่องราวของเทพสุমনะผู้เป็นพระโสดาบัน ให้เชื่อมโยงกับการเสด็จมาเกาะลังกาของพระพุทธเจ้าอย่างลงตัว พร้อมย้ำว่า รอยพระพุทธรบาทเหน้อยอดเขาสมันตภูฏาเป็นดินแดนอันพระพุทธรบาท ทรงเลือกแล้ว

4. บทสรุป

คัมภีร์สมันตภูฏาวัดณนาเป็นกวีนิพนธ์ภาษาบาลี ผู้ประพันธ์คือ พระเวทเทเถระ ซึ่งเป็นพระสงฆ์สังกัดคณะสงฆ์อรัญวาสี เนื้อหาของ คัมภีร์พรรณนาสมันตภูฏาในฐานะเป็นสถานสถิตรอยพระพุทธรบาท และ ยกย่องเทพสุমনะในฐานะเป็นผู้อารักขาคัมภีร์รอยพระพุทธรบาท แห่งนั้น แม้คัมภีร์จะระบุว่าต้องการพรรณนารอยพระพุทธรบาทและ เชิดชูเทพสุমনะก็จริง แต่หากศึกษาวิเคราะห์จะเห็นว่ามิบริบทความเชื่อ และการเมืองสมัยนั้นผสมแทรกอยู่ เนื่องจากสมัยแต่งคัมภีร์สมันตภูฏา- วัดณนานั้น คติความเชื่อเกี่ยวกับเทพอุบลวัน (บางที่เรียกว่าเทพวิษณุ) กำลังเป็นที่รู้จักแพร่หลาย โดยเฉพาะสถาบันกษัตริย์ให้การอุปถัมภ์

เป็นอย่างดียิ่ง สันเกตได้จากการใช้ฉายาแทนเทพองค์นี้ว่าเทวราชา (King of the Gods) ลักษณะดังกล่าวเสมือนเป็นการยกสถานภาพเทพอุบลวิณ ให้มีความสำคัญเทียบเท่าสิ่งศักดิ์สิทธิ์คู่บ้านเมืองกล่าวคือ พระเขี้ยวแก้วและบาตรของพระพุทธเจ้า พระเวทเทเถระในฐานะพระสงฆ์นักปราชญ์คงมองเห็นว่าเทพสุমনะก็มีบทบาทเช่นเดียวกัน เพราะอยู่ภายใต้ราชูปถัมภ์ จึงแต่งเรื่องราวความศักดิ์สิทธิ์ของรอยพระพุทธบาทให้เชื่อมโยงกับเทพสุমনะ ด้วยการชี้ให้เห็นว่าเทพองค์นี้ได้รับพรจากพระพุทธเจ้าโดยตรง อีกทั้งเป็นพระโสดาบัน จึงเหมาะสมทุกประการสำหรับของชาวพุทธการเคารพศรัทธา

บรรณานุกรม

• ภาษาไทย

1. คัมภีร์

พระพุทธโฆสเถระ. *อรรถกถาภาษาไทย พระสูตรตันตปิฎก อังคุตตร-
นิกาย ทุกจตุกกนิบาต มโนรทปุรณี ภาค 2*. ฉบับมหาวิทยาลัย
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหา-
จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2553.

พระมหานามเถระและคณะบัณฑิต. *คัมภีร์มหาวงศ์ ภาค 1*. แปลโดย
สุเทพ พรหมเลิศ. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราช-
วิทยาลัย, 2553.

_____. *คัมภีร์มหาวงศ์ ภาค 2*. แปลโดย สุเทพ พรหมเลิศ. กรุงเทพ-
มหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2553.

พระเวทเทเถระ. *รสวาหินี*. แปลโดย แสง มนวิฑูร. พระนคร: โรงพิมพ์
คุรุสภา, 2513.

2. หนังสือ

दनัย ปรีชาเพิ่มประสิทธิ์. *ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาในประเทศไทย
ศรีลังกา*. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์,
2555.

ลังกา कुमार. *เล่าเรื่องเมือง (ศรี) ลังกา: รวมบทความวิชาการในวาระครบ
รอบหนึ่งทศวรรษ*. นครปฐม: สาละพิมพ์การ, 2560.

รุ่งโรจน์ ธรรมรุ่งเรือง. รายงานการวิจัย “บทบาทของลัทธิทวิปใน
ฐานะศูนย์กลางพุทธศาสนาต่อพุทธศิลป์ไทย.” กรุงเทพมหานคร:
ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร, 2560.

3. วิทยานิพนธ์

พระมหากวีศักดิ์ วาปีกุลเศรษฐ์. “วรรณกรรมบาลีเรื่องสมันตภูม-
วิถึณนา: การศึกษาวรรณศิลป์และสังคม.” วิทยานิพนธ์ศิลป-
ศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2563.

• ภาษาต่างประเทศ

1. คัมภีร์

Alutnuvara Devale Karavima. *Manuscripts form British Museum
Manuscript.*

PATHAK. O.P.. *Samantakūṭavaṇṇanā (The Eulogy of Samanta
Mountain).* Delhi: Paramanitra Prakashan, 1990.

Parakumbasirita. Edited K.D.P. Wickramasinghe. Colombo: 1954.

SAMANSIRITA, Br. Mus. MS. Or. 6679 (123), CALR, 2 parts. 1.

Savul-sandesaya. Edited by U. Dharmasiri and S. Gamage.
Delgoda, 1968.

Savul-asna. Edited by P. Aggavamsa. Colombo: T.L. Hendrik,
1925.

Sidat Sangara Vistara Samaya. Edited by Ramalane Dharmakirti
Sri Dharmarama Thera. Colombo: Vidya Prabodha Yantra-
laya, 1934.

The Nikaya Sangrahawa. Translated by C.M. Fernando. Colombo: Government Printer, 1908.

Vedeha Thera. *Samantakutavannana*. Edited by C.E. Godakumbura. Oxford: The Pali Text Society, 1955.

2. หนังสือภาษาอังกฤษ

LIYANAGAMAGE, Amaradasa. *The Decline of Polonnaruwa and the Rise of Dambadeniya*. Colombo: S. Godage & Brothers, 2018.

WICKREMASIGHE, D.M. De Zilva. *Epigraphia Zeylanica*. Vol. II. London: Oxford University Press, 1928.

DHAMMAPALA, Gatara. *A Comparative Study of Sinhala Literature*. Colombo: Godage International Publishers, 2008.

MUDALIYAR, Gunasekara. *A Contribution to the History of Ceylon*. Colombo: Acting Government Printer, 1895.

IIANGASINHA, H.B.M.. *Buddhism in Medieval Sri Lanka*. Delhi: Sri Satguru Publications, 1992.

RAY, H.C.. *History of Ceylon*, Vol. I, Part II. Colombo: Ceylon University Press, 1960.

HOLT, John Clifford. *The Buddhist Visnu: Religious Transformation, Politics, and Culture*. New York: Columbia University Press, 2004.

NORMAN, K.R.. *Pali Literature*. Wiesbaden: Otto Harrassowitz, 1983.

GOMBRICH, Richard. *Precept and Practice: Traditional Buddhism in the Rural Highlands of Ceylon*. Oxford: Clarendon Press, 1971.

JAYAWARDHANA, Somapala. *Handbook of Pali Literature*. Colombo: Karunaratne and Sons, 1994.

GEIGER, W.. *Pali Literature and Language*. Translated by Batakrishna Ghosh. Delhi: Oriental Books Reprint Corporation, 1968.

3. วิทยานิพนธ์ภาษาอังกฤษ

D.A. Premakumara De Silva. “Sri Pada; Diversity and Exclusion in a Sacred Site in Sri Lanka.” PhD Diss., University of Edinburgh, 2005.

RAHULA, Telwatte. “Rasavahini: Jambudipuppattivatthu.” PhD Diss., Australian National University, 1981.

DHAMMAVISUDDHI, Yatadolawatte. “The Buddhist Sangha in Ceylon (circa 1200-1400 A.D.)” PhD Diss., University of London, 1970.